

Németh Lászlót Faludi költeményei már Csokonaira emlékeztetik: „Éppolyan zenei, tökéletes, olaszos és sok nedvvel magyar.” Megfigyelve Faludi bátor vállalkozását, kísérletezését, hogy a magyar tagoló verset meg nem tagadva, azt valamiképpen egyeztesse a „nyugaton tanult zenével” kimondja: „Faludi formateremtő lángész.”

Faludinak az irodalom területére korlátozódó munkássága igazában előzmény nélküli. Megértése, helyes értékelése széles körű eszmetörténeti vizsgálódást, elemzést igényel.

A legutóbbi évtizedek hazai kutatásai megállapították: „A barokk utolsó periódusában a tudományos és kulturális törekvések legfőbb letéteményese a laicizálódó egyházi értelmiség lett” (Tarnai Andor). A tudományokkal foglalkozó egyháziak soraiban még a régihez, a barokk kultúrához legmakacsabban ragaszkodó jezsuita rend tagjai is megtalálhatók. Elvetvén az „alkalmazottság” elvét a társadalom- és a természettudomány számos új szakterületén nem csupán kezdeményezők, de jelentős alkotók is voltak. Faludi kortársai közül: Hell Miksa és Weisz Ferenc a csillagászatban, Bertalanffy Pál a földrajzban, Jaszlinszky András és Makó Pál a matematikában, Kaprinai István az irodalomtörténetben és a történelmi források gyűjtésében, Sajnovich János a nyelvtudományban, Schönwisner István a régészetben, Timon Sámuel, Palma Károly, Pray György, Katona István és Wagner Károly a történettudományban alkottak maradandót.

Az úgynevezett laicizálódási folyamat semmiképpen sem volt sajátos magyar jelenség. Sőt! A magyar egyháziak arról értesültek, hogy Európa legkülönbözőbb tájain kiváló szellemű papok, nem egy esetben egész szerzetesrendek, mint például a piaristák, a felvilágosodás világszemléletét, műveltség-eszményét igyekeztek összeegyeztetni a maguk katolikus hitével.

Így váltak külföldi példák nyomán, a magyar egyháziak, az utóbbi évtizedekben egyre elfogadottabbá váló terminológia szerint, a „katolikus felvilágosodás” képviselőivé. Így lett Faludi nemcsak „korának legsokoldalúbb írója”, hanem mint „sorsdöntően Európába vezérlőnk” a magyar katolikus felvilágosodás nagy tekintélyű és népszerű képviselője.

KORZENSZKY MIKLÓS RICHÁRD

A „Szent ember” és az aszketikus irodalmi hagyomány*

A rohonci szegényházban Faludi Ferenc egy aktív élet évtizedei után megpasztalja saját írásának igazát:

*„Minden ezt kiáltja, nints itt állandóság,
Hirtelen elmúlik minden hatalmasság,
Világot illeti az állhatatlanság,
Egekben lakozik a kívánt boldogság.*

*Oda tehát, Bátsi! oda emelkedjünk,
Onnan Páris' Róma' füstére nézhetünk,
Meg látjuk, mily kitsiny a mi kerek földünk.
Melly kisdud állatok, a kik rajta élünk.”*

(A mulandóságról)

Rohoncra nézhet vissza „Párizs, Róma füstére”: rendjét eltörölték, legtöbb társa egyházmegyei szolgálatba lépett. Ő azonban nem lépett be más egyházmegyébe, „hűséges maradt a Jézus-társasághoz” — írja Géfin Gyula. 1778-ban megjelent utolsó könyvének címe alatt a szavakat írta: „néhai jesuita” (1).

*Elhangzott a Faludi Ferenc halálának 200. évfordulójára rendezett tudományos ülészen, Kőszegen.

Még fennállt rendje, amikor megjelent az az írás, amelyet Faludi eredeti prózai művének tart a filológiai közvélemény: a *Szent emberről* van szó; a társaság felosztásának évében jött ki Pozsonyban, „Patzko Ágoston Ferenc betűi által” (2).

„Némely része lehet fordítás, de nem szó szerint való, — különben fordított munkái sem szóról szóra való fordítások; némely gondolata lehet kölcsönzött, de nyelve az övé...” — írja Bellaagh Aladár. „Ez a mű, mely Faludinak eredeti munkája, egy istenes életben eltöltött élet megvilágosításait tartalmazza és Kempis Tamás *Imitatio Christi* című könyvéhez hasonlóan lelki erőt, békét, vigaszt akar nyújtani 300 bölc, jámbor aforizmájával” (3). Géfin Gyula, leszögezvén a mű eredetiségét, igyekszik kirajzolni azonnal a helyét is az aszketikus irodalomban: a nagy hatású Krisztus követéséhez hasonlítja ezt a gondolatgyűjteményt (4). Rónay György Faludít „mint a tizennyolcadik századi magyar keresztény humanizmus egyik legjelentősebb képviselőjét és mindenesetre legkiválóbb íróját” értékeli (5), és az ő véleménye is az, hogy a *Szent ember* „valószínű eredeti maxima-gyűjtemény” (6). Szőrényi László még óvatosabban fogalmaz: „eredetijét nem ismerjük, s lehet, hogy Faludi saját munkája” (7).

Érdeemes idéznünk, mit mond Faludi önmagáról. A *Költeményes Holmi* ajánlásában írja Barkótzai Ferenc esztergomi érseknek: „Egyéb aránt megvallom Hertzegségednek, hogy én is leg inkább tsak Fordító vagyok... De vagyon ellenben magam költeménye is” (8). Természetesen elsősorban a költeményekre, a *Költeményes Holmi* verseire vonatkozik ez a kijelentés. De mindenképpen jellemző a versek közreadójára, hogy nem titkolja: fordít, átír, közvetít. Ez az őszinteség látszik prózai munkáinak előszavából is. Az *Udvari ember* olvasójától kéri: „ne nehezteljen, ha fordításomban néha csak mellette találtam járni a spanyol authornak...” (9). A *Nemes asszonyt* bevezető *Tudósító levél* pár évvel korábban ugyancsak nem titkolja el, hogy műve nem eredeti: „Ezt a könyvet legislegelsőbben Dorell József jésuita írta. Aki fordította, marad Nagyságtok, Kegyelemetek alázatos szolgája, Faludi Ferenc, S. J.” (10). A *Nemes úrfi* elején olvasható *Tudósító és magamentő írás* egy mondata: „Üstekén kapván azért e mostani alkalmatosságot, az author esze után, hosszabb egy beszédet írtam pro et contra, ellene mellette” (11). — „Ezt a kis könyvetskét felső német országban nyomtatják ki, Authora neve nélkül, magok nyelvén... a mint nem tudjuk, ki írta, úgy nem tudjuk, miképpen írta légyen első szerzője.” Így a *Bölcs ember* bevezetőjében.

Az eredetiség követelménye és kifejezett igénye Faludi korában még nem egyetemes. A fordítás azonban nem jelenti az eredetiség teljes hiányát: nem ragaszkodik szolgai módra sosem az eredeti szöveghez, hozzáad, elvesz, átírja, átalakítja: olvasóit mindig szeme előtt tartja. „Nem dítsekedem, hogy a fordításom szóról-szóra egyez” — írja Boetius versei elé (12).

Fölfigyelhetünk: a *Szent ember* előszavából hiányzik az utalás arra, hogy a munka fordítás volna. „Ebbe a kis Könyvetskébe se nem úgy, se nem a végre kell tekinteni, hogy mi újságot mond? hanem azt, a mit mond lelkesen meg kell fontolni.” Beszél arról, hogy mi a szándéka az írásnak: „hogy egyik-is, másik-is többször keröllyen elő, többször ébresszen, többször integessen, a míg a bújdosó elme meg-szállyon, és ha mi akaratosság vagyon bennünk, lágyuljon, és magát meg-adja.” Nevelő, de nem iskolás tanító szándék sugárzik át a sorokon: „A szakaszokban rendet nem tartottam, mert nem láttam különös okát. Mindenkét úgy szabtam, hogy rövid légyen, unalmas ne légyen” (13).

Mi is tulajdonképpen ez a könyv? Háromszor száz maxima: rövid, többnyire éles-elmés kijelentés, bölcselkedő, vallásos tartalommal. Eredeti? Fordítás? Az előszó figyelmes átolvasása után és Faludi őszinteségének ismeretében nehezen képzelhető el, hogy rábukkanhatnánk egy olyan forrásra, amelynek egyszerű magyarrá ültetését láthatnánk a könyvecskében. Ha pedig valóban eredeti — bizonyos távolabbi források használatát természetesen kell tartanunk —, akkor talán éppen azt az írást tartjuk a kezünkben, amely Faludiról költeményei mellett a legtöbbet mond, a leghitelesebb képet nyújtja. Megjelenésének ideje a jezsuita rend magyarországi felosztásának éve. Még nem a rohonci szegény-

ház visszavonultságának meditáló csöndjében készült, 1773 szeptember 23-ig Faludi a pozsonyi jezsuita gimnázium igazgatója (14). Pozsonyban jelenik meg a *Szent ember*, utolsó termékeként az aktív jezsuita életnek.

„Munkája megírásakor, egyebek közt, bizonyára például vette Szent Ágoston *Confessiones* és *Soliloquia* című műveit, Szent Anzelm *Exhortatio ad contemptum temporalium et desiderium aeternorum* és *Tractatus asceticus*-át, Kempis *Imitatio Christi*-jét és Loyolai Szent Ignác *Exercitia*-it. Hatásuk munkáján kétségkívül észrevehető. Azonban, úgy tetszik, szorosan nem követett egyetlen ily munkát sem” — írja Bellaagh Aladár (15).

A felsorolt munkák: Szent Ágoston, Szent Anzelm, Kempis, Szent Ignác írásai a spirituális irodalomnak valóban fontos mérföldkövei, figyelmen kívül nem hagyhatók. De maga Bellaagh is érzi, hogy nem sikerült megragadnia a lényegét, mikor megjegyzi, hogy „úgy tetszik, szorosan nem követett egyetlen ily munkát sem”, s éppen ő maga alig tudott összegyűjteni néhány távoli hasonlóságot-megegyezést ezekkel a munkákkal (16).

Az aszketikus-spirituális irodalmi hagyománynak kétségkívül komoly gondolkodásformáló hatása van. A jezsuita Faludi Ferenc annak a társaságnak a neveltje, amely az egyház történetében talán a legnagyobb erővel igyekezett egységessé formálni tagjainak gondolkodását, lelkiességét, s igyekezett meghatározni szerzeteseinek tevékenységét. A jezsuita tanár számára elő volt írva, hogy buzdítsa növendékeit az Isten imadására, esti lelkiismeretvizsgálatra, gyónásra, áldozásra, mindennapi misehallgatásra, ünnepeken figyelmes prédikáció-hallgatásra (17). Körülrajzolódik a gyakorlatoknak meghatározott köre, amely ebben a korszakban a jezsuiták és növendékeik számára általános érvénnyel előírt követelmény. Ha kézbe vesszünk egy összefoglaló, szisztematikus erkölcsstani munkát, amely rendszeresen tárgyalja a keresztény életet, s amely szerint a „szentség” fogalma meghatározott gyakorlatokat feltételez, a *Regulae Societatis Jesu* és a *Ratio Studiorum* szellemében lényegében ugyanezt találjuk. És ami a szentség felé vezető úton az egyik legnagyobb segítség: a szentek példája (18).

Ehhez az autentikusan jezsuita spiritualitáshoz mérve valami első pillantásra észrevehetően hiányzik a *Szent ember*ből: a módszeresség, a rendszeresség. Bár háromszor száz részre tagolódik, ez a szerkezet csupán külső felosztás, nem pedig a tárgyalásnak a téma által megkövetelt belső rendje. A tanító jezsuita a *Szent ember* írásakor nem a katedrát tartja szem előtt. A forma készen kínálkozik számára: az *Udvari ember* háromszor száz maximájának hasonlatosságára áll rendbe az anyag: nem tanításra szánva, hanem a sokféle tanításból személyesen végiggondolva, átélmélkedve. S ez az anyag nem az udvari embernek, nem a nemes asszonynak vagy nem a nemes úrfinak szól, hanem egyszerűen az embernek. Olyan anyag ez, amelyet meg kell szívlelnie a sorsa mulandóságával szembetalálkozó embernek — szegénynek, gazdagnak, tudósnak, tudatlannak egyaránt.

Nem fejteget, nem taglal, nem rendszerez: röviden, tömören, éllel, csiszoltan összefoglal. „A mi a maximákat illeti, ezekben is megvagyon a laconismus, nyers, fontos rövidség” — írja az *Udvari ember* II. századának „Előljáró beszéd”-ében (19). Ezzel a műfajjal a spirituális irodalomnak nagyon erőteljes vonulatához kapcsolódik az író Gracián közvetítésével. A bibliai bölcsesség-irodalom, a pusztai szerzetesatyák mondásainak gyűjteménye: az Apophtegmata Patrum, a keleten és nyugaton egyaránt kiadott Filokália-gyűjtemény, amely a bizánci szerzetesatyák lakonikus tömörségű maximáinak kötetekbe foglalása, — mind valamiképpen előzménye ennek a jelenségnek. Az aszketikus irodalmi hagyomány világosan nyomon követhető, de összefüggéseiben fel nem tárt, egzisztenciális élményt közvetítő állomásai ezek. Különbözik lényeges vonásaiban, céljában, szándékaiban a lélek mélységeit föltáró, vallomás jellegű misztikától, amely az istenélmény belső történéseit mondja el a „lélek sötét éjszakájától” a „megvilágosodás” boldogságáig.

Ez a fajta spirituális irodalom jelentést ad az életről. Hogy a *Szent ember* íróját idézzük: „Jusson azért eszedbe, hogy már akkor kezdünk halni, mikor élni. Életünknek kezdete, halálunknak eleje. Gondatlanok vagyunk, ha úgy múlik

életünk, hogy se ne tudjunk élni, se halni" (20). — „Tsászárok, királyok halnak. A Világ tündér pompái múlnak, híres épületei omlanak. Trója porrá lett. Telyes hívság dolgunk. És még-is, és még-is, ezekben törjük fejünket, vesztegettyük erőnket, óránkat. Oda az ég felé maradandó hazánkra házunkra talán egyget sem pillantunk" (21). — „Az időnek vesztegetése legnagyobb kárvallás, a mi belőle el-röppent, soha többé nem léssen hatalmában, völt oda múlt, nem tér vissza..." (22). — Vagy másutt: „Magán létedben dülly könyöködre, gondold-meg e Világnak zavaros állapotját... Öröm szomorúság, háború békesség, félelem reménység, szeretet gyűlölség forgattya szívünket. Testünket nyersesség, lankattság, erő, erőtlenség, egészség, betegség, és ezer aggodalom. Ma szeretnek, hol nap meg-utálnak, ma keresik, hol nap szegik kedvünket. A szerentse ma szolgál, hol nap gyilkoskodik. Néz killyeb a virágok hervadnak, fű, fa szárad, a leg-szebb szín fonnad, az épületek omlanak, az Országok hasonlóan, egyik dullya a másikát. Nints mihez tartsunk, mihez bízunk. Ezeket megfontolván, végy hosszú butsut a Világtul, leg-alább szívedet ne ragaszd hozzá. Oda tartózkodgyál, a hol a nyugasztaló boldogság, és állandóság lakik" (23).

Jelentés ez az életről, a mulandóság egzisztenciális élményéről. Nem tételes tanítás, hanem a megélt-megtapasztalt valóság rögzítése, miként az Oszövettségben is olvasható: „Minden test olyan, mint a fű, és minden szépsége, mint a mező virága. Kiszárad a fű, elhervad a virág, ha az Úr lehelete éri. — Valóban olyan a nép, mint a fű! — Kiszárad a fű, elhervad a virág, de Istenünk szava örökké megmarad." (24)

Az *Udvari ember* befejező szakasza, a legutolsó maxima ezt a címet viseli: *Szent légy*. Összefoglalja a „szent” fogalom lényegét: „Egy szóval mind meg vagy on mondvá. Az istenes erkölcs arany láncza minden tökéletességnek. Ő teszen okossá, szorgalmatossá, bölcsésé, erőssé, igazzá, boldoggá, híressé, dicsőségessé bennünket. Három a jó, egészség, bölcsesség, szentség. A szentség a mondott erkölcsből áll. Az istenes erkölcs a kis világnak tündöklő napja, és a feddhetetlen lelki isméret annak tiszta ege, magában olly ékes, hogy Isten s világ szereti" (25).

Mit *nem* jelent Faludi számára a „szent”? A negatív körülhatárolás némi segítséget nyújthat Faludi élményvilágának megrajzolásához. Nem külsőségek, előírások, parancsok gyűjteménye a könyvecske; a hangsúly — miként az *Udvari ember* utolsó szakaszában — itt is a magatartásformán van mindig. Hiányzik a szentek konkrét példaként való leírása és fölidézése, az olvasó elé állítása. „Tudták ezt jól a mennyei szentek” — ilyen kijelentést többször találhatunk. Ez azonban semmiképp sem nevezhető a szentek tiszteletének. Szűz Máriát pedig egyáltalán nem is említi. A barokk korban pedig a jezsuiták a szentek kultuszának terjesztésében élen jártak (26). Nem a bűnöktől való elfordulás, a töredelem hangoztatása hiányzik a könyvecskéből: de a gyónás gyakorlatára csupán egyetlen esetben céloz (27). Pedig ez általános szokás (28). Beszél Jézusról, a Megváltóról: „Leg-kisebb malasztot sem veszünk onnan fellül, melyet az Úr Jézus maga Szent Vérének érdemén vagy nem kért, vagy nem nyert-vólna meg Attyátul, mikor üdvességünkért ki ajánlotta Lelkét a Keresztfán.” (29) „Drága áron váltót-meg bennünket az Istennek Szent Fia: Vére ontásával, kínos halálával. Bötsüld meg szabadságodat, könyörüly lelkeken, és ne vesd új rabságra.” (30) De nem beszél ennek az áldozatnak, ennek a halálnak jelenvalóvá tételéről: az oltáriszentségről. Nem szorgalmazza a körmeneteket, a Mária-ájtatosságokat, a rózsafüzért, a zarándoklatokat, a Jézus Szíve-kultuszt, hogy csak a legjellegzetesebb barokk gyakorlatokat említsük, amelyek sajátos színt adtak egy harcos szellemiségű korszaknak (31).

Vajon mindez azt jelentené, hogy hűtlenné vált a *Szent ember* írója a jezsuita eszményhez, melyet életformája, elkötelezettsége jelzett? A válasz egyértelműen: nem. A vallás az ő számára megélt, személyes valóság, nem pedig holt betű és szabályok üveztője. A mulandóság élményével rendelkező ember számára az élet és halál kérdésének hívő megoldása: az Istenhez való ragaszkodás. „Szarándokok vagyunk itt a földön, nints maradásunk, sietnünk kell, pályát futnunk. Nem nyeri el a pályát, a ki uttyában horgot vet, ki-tér, akadékoskodik, minden oszlop vagy virág mellett meg-áll. Úgy mi sem, ha a földiekhez ragaszkodván, azok kedvéért ki-lépünk a Menyországának országy uttyábul.” (32)

Fogalmazása azonban elárulja hűségét rendjének spiritualitásához. „E kettőben áll a Keresztyén Embernek kötelessége: Hogy a gonoszt elkerüllye, és a jót el-kövesse.” (33) A klasszikus megfogalmazás cseng itt vissza: „sanctitatem constituunt, atque perficiunt... esse immune et purum a malo; esse constans in bono.” (34) „Vig és szomorú létedben egyedül az légyen előtted, hogy terjedjen általad az Istennek dicsősége.” (35) Ez a gondolat valójában a Jézus-társaság céljának megfogalmazása (36).

Nem utasítja el a tetteket: az élet cselekedeteket kíván. „A mely keresztyén rést a jóra, abban aluszik a Hit. A mely buzgó a rosszhoz és el-követi, abban holt-számba vagyon. Ne elégedjünk meg azzal, hogy meg-vagyon bennünk a Hit, arra igyekezzünk, hogy élten-eleven légyen. A míg a hit lelkünkben hever, tsak ajándék névben vagyon, ha munkájához fog, szenté válik. Elménkel hiszünk, hittél és egyetemben tselekettel igazán hiszünk.” (37)

A *Szent ember* írója nem jár egészen járatlan úton, amikor a tételek rendszerezése helyett inkább az elgondolkozást, eszmélkedést segítő, rövid, lakonikus, sokszor az argutiát sem nélkülöző gnóma-műfajt használja. Magyar jezsuita rendtársa, a híres Gabriel Hevenesí (38) Szent Ignác egy-egy gondolatát továbbfűző könyvecskéjében az év 365 napjára szétosztva naponta négy-négy rövid, gyakran csattanós formában megfogalmazott gondolatot közöl az olvasóval. Ezeknek a maximáknak a világa nagyon közeli rokonságban van a *Szent ember* anyagával: sok hasonlóság, tartalmi-formai megfelelés található. Egy példa: a március 5-re szóló egyik maxima. „Amantur flores, dum vernant, sed quam breve tempus est! ubi exarescunt, abijciuntur. Sic omnia terrae bona, dum sunt, quam breve hoc momentum! delectant; illico transeunt, et usu ipso fastidiuntur.” (39) Szent Ignác lelkigyakorlatos könyvével csak távoli kapcsolatot találhatunk, Hevenesinek ez a munkája azonban — egy részletező mikrofilológiai elmélyedés könnyen megmutatná — közeli rokona a *Szent ember* háromszáz maximájának (40).

Spirituális közhely-gyűjtemény volna ez a könyv? Nem; nem elvont tétel-gyűjteménye. Bár általános érvényű kijelentésekből áll, mégsem válik szellemi üresjáratú. Írójuk aprólékos szabályrendszer között élve válik egyéniséggé. Divatosabb megfogalmazással: az előírások megtartása közben érzékeny marad az egzisztenciális kérdésekre. A prózai epigramma-füzérben egzisztenciális problémák egész sora rejtőzik. Reflexiók önmagára, az életre, a mulandóságra. Az „udvari ember” és a „remete” mindenkiben meglévő feszültségét nemcsak megéli, de ki is mondja (41).

„Udvari ember” és „remete” feszültsége: akció és kontempláció kortól független, mindig égető problémája vár megoldásra. A tevékeny életben — a pozsonyi iskolai munka idején — születik meg az eszmélődés, a kontempláció könyvecskéje. Az olvasottak, a sokféle hivatalos tanítás személyessé szűrve jelenik meg, és csak az marad, ami igazán fontos. Élet és halál kérdése szólal meg, sztoikus hangvételrel, a „Seneca christianus” alaptónusával, itt-ott kimutatható közvetlen hatásával. Az aprólékosan kidolgozott szerzetesi szabályzat szerint élő író egyéniségén szűri át a világot, a hivatalos katolicizmust, és közben mindaz fölöslegessé válik számára, ami — bár a szabályokban és a korabeli gyakorlatban szétében-hosszában érvényesül — a kereszténységnek nem központi élményvilágához, hanem a peremvidékére tartozik.

Nem tankönyv ez, miként versei sem tanköltemények. Hitének, megélt hitvilágának megfogalmazásai ezek. Nem világtagadás, hanem a mulandóságában másra utalt ember egzisztenciális élménye, amely hívőnek és hitetlennek egyaránt az élet legnagyobb próbatételét jelenti.

Természetes, hogy korának szelleme tükröződik benne. A közvetlenül Graciánustól örökölt maxima-formában, mely — mint említettük — az ószövetségi bölcsesség-irodalomig nyúl vissza, felvillannak a keresztény sztoicizmus gondolatai: „in tota vita descendum est mori”, „vivere noluit, qui mori non vult”, „quanto plus erit tormenti, plus erit gloriae”, stb. (42).

De ott van a janzenizmustól nem idegen gyökeres különbségtétel teremtő és teremtmény között, az érzések-érzelmek hangsúlyozása, a szív fontossága:

nyomon követhető ez a gondolatvilág (43). A megtérésnek a szívben kell történnie. Isten sehol sem ígért mennyországot és nem fenyegette örökös kínokkal azt, aki a szentek tiszteletét elmulasztja (44).

A *Szent ember* írója nem óhajt rendszert adni. Sok mindenről beszél, úgy, amint fontosnak tartja, szívből. Újra és újra visszatér nem egy gondolatra. Szó van mindenekelőtt arról, hogy a feladat: elfordulni a világtól és odafordulni az Istenhez (45). Nagyon gyakran időz a kérdésnél: még élünk, de meghalunk; múlik az idő, minden mulandó (46). Próbátételeket kell kiállnia az embernek, s akit szeret az Isten, azt próbára teszi (47). Jézus életét adta az emberért (48). Imádság: beszélgetés az Istennel, aki meghallgatja a kitartó kérést (49). Van szó három ízben az ördögről, egyszer az őriző angyalról (50). Nagy veszély a gazdagság ebben a földi életben: elfordítja az ember szívét az Istentől (51). Az erények közül olvashatunk az alázatosságról, megbocsátásról, szelidségről, béketűrésről, hitről, istenfélelemről, önmegtadásról, alamiznaadásról, szeretetről (52). A bűnök képe: kevelység, mértéktelenség, helytelen beszéd, vakmerő bizakodás, irigység, képmutatás, harag, háladatlanúság, önimádat, elvakultság, félelem (53). Sajátosan individuális spiritualitás tükröződik az írásból: egyházzal, közösséggel nincs szó, de többször hangsúlyozza: törődj önmagaddal, keresd az üdvösséget (54)! Vagy ötven maximában beszél közvetlenül az Istenről, aki gondviselő, teremtető, jószágos, türelmes, stb. Eszreveszi a rossz szokások hatalmát (55). Az sem kerül el a figyelmét, mennyire akadály a szentség útján, ha az ember túlzottan keresi a megbecsülést, ha emberi tekintetektől függ (56).

A maxima-gyűjtemény végén hét fokozatban rajzolódik ki a szentségben való előrehaladás. A félelemből az Istenhez fordulás és a szeretetből Istenhez ragaszkodás különbsége világosan ott van ezekben a fokozatokban. Az aszketikus irodalomnak gyakran alkalmazott motívuma ez (57). A maxima-fűzér harmadik századának végén ezek a logikusan egymásra épülő fokozatok szerencsés befejezést alkotnak. A szerkezetében természetszerűleg széteső, egymástól független részletek ezáltal egységbe rendezhetőkké válnak.

Ha fordítás a *Szent ember*, semmiképpen nem közömbös, miért készít Faludi egy ilyen fordítást. Ha pedig a magyar szöveg az eredeti, kérdezhetjük: miért írta? Még pozsonyi tartózkodása idején, az aktív életben, az általánosan nem is sejtve, hogy nem sokkal a megírás után az aktív élet, az akció tere szinte a semmivé zsugorodik, s helyet ad a kontempláció éveinek. Írta, mert írnia kellett: belső parancsra, az élmény kimondásának szükségességéből — a forma készen állt. Amit pedig ki kellett mondania: az élet mulandó; úgy élj, hogy majd halni is tudj. Akkor lesz értelmes az életed, ha értelmes a halálod. Általános alanyt használ, magát sosem kivonva a közlendő mögül. És tudja, hogy akkor lesz értelmes a halál, ha az élet is az volt. A „most” és az „itt” metszéspontjában álló ember egyetemes érvényű eszmélkedésének vagyunk tanúi, amikor szembenéz a legnagyobb kérdéssel: az élet értelmének kérdésével. Válasza egy őszintén hívő ember válasza, aki kereszténységét nem pusztán tételek gyűjteményeként fogadja el, hanem egzisztenciálisan megéli. A „contemplata tradere”, — az átelmélkedett tapasztalatot átadni magatartásforma eredménye ez a maxima-gyűjtemény, amelyből össze lehet állítani azokat a tételeket, melyek gondolkodását irányították-befolyásolták, — de félreismerhetetlenül látszik, hogy a sajátosan individualista spiritualitás sodrában álló író áttükröztette azokat saját egyéniségén. Ezáltal vált hitelessé.

Még nem a remete magányáról van szó, — de az akció és kontempláció örök feszültségét már itt érezni. Nem passzivitást akar a könyv írója az élet vállalása helyett: ez téves következtetés volna. Hiszen értékes ajándéka Istennek a szép termet, a szép külső (58), s a tudomány sem önmagában elvetendő, csak ha nem társul hozzá istenfélelem: az ember sorsára való keresztény ráeszmélés (59).

Nemcsak a *Bölcs ember*, de a *Téli éjtszakák* is ezt az eszmélődést követően készül (60). Nem szűkül le Faludi szellemi horizontja a tevékeny élet megszűntével a rohonci remetességben: nem veti meg a világot. De nem sodródott el a pozsonyi rektor az aktív iskolai évek idején sem: ennek tanúsága a tevékenység közben megírt, írásba foglalt kontempláció: a *Szent ember* Istenre tekintő eszmélődés-sorozata.

Miért került Faludi Rohoncra? Nem tudjuk. Hogy miért kerülhetett oda, és nem aktív egyházi szolgálatba? Megkockáztatunk egy feltételezést. 1773: a felosztás éve, a volt szerzetesek — most már rendjük keretein kívül — helyet keresnek maguknak. Sokan egyházmegyei szolgálatba álltak, hamarosan kitüntető címeket kaptak (61). A felosztás évében jelent meg a *Szent ember*. Ha egy püspök olvasta a „Szent ember”-t (feltehetően volt ilyen), először a háromszáz maximából tükröződő hitrendszer hiányosságait vehette észre. Egy szellemi megnyilatkozás dogmatikus megítélése mindig könnyebb. Nem az átélmélkedett, s a Szent Ignác lelkiségét, a mindenben Isten dicsőségét kereső elkötelezett életfelfogást vette észre, az élet és halál kérdései előtt döbbenettel megálló ember magatartását, hanem a rendszertelen, az első pillanatra hiányosnak tűnő, mert nehezen áttekinthető, s személyességében a dogmatikus gondolkodástípus számára megfoghatatlan és ezért gyanús író láthatták benne. Az ilyen ember kevésbé veszélyes néhány öreg ember lelki gondozójaként Rohoncon, mint akármelyik egyházmegye valamelyik egyházközségének élén vagy tanárként egy szemináriumban.

Ez azonban csak feltételezés, — adatokkal alátámasztani nem tudjuk.

Jegyzetek: (1) Géfin Gyula: Faludi Ferenc. In: Jezsuita történeti évkönyv 1940. Bp. 200. — (2) Szent ember, vagyis szent életre vezérlő istenes oktatások. Írta Faludi Ferencz Soc. Jesu. Posonyban, Nyomtattatott Patzko Agoston Ferencz Betűi által. 1773. — (3) Szent ember. Szerkesztette Bellaagh Aladár. Bp. 1907. 4. — (4) Géfin, i. m. 192. — (5) Téli éjszakák. Magyar Tallózó. Bp. 1978. 29. — (6) Uo. 17. — (7) Szőrényi László: Kalauz Faludi prózájához. In: Téli éjszakák. Válogatás F. F. prózai műveiből. Bp. 1978. 411. — (8) Költeményes Holmi egy nagyságos elmétől. ... Közre botsátotta Révai Miklós. Pozsony, 1787. 12. — (9) Udvari ember. Írta Graclan Boldizsár. Fordította Faludi Ferencz. Újra-kiadta Ponori Thewrewk József. Pozsony, 1837. 4. — (10) Istenes jóságra, és szerencsésbóldog életre oktatott Nemes Asszony. In: Téli éjszakák, i. m. 72. — (11) Istenes jóságra, és szerencsés bóldog életre oktatott Nemes Urfi. In: Téli éjszakák, i. m. 196. — (12) Költeményes Holmi, i. m. 19. old. — (13) Szent ember (a továbbiakban: Sz. e.), 1773. Előljáró beszéd. — (14) Géfin, i. m. 194. — (15) Bellaagh A. i. m. 4. — (16) Bellaagh mindössze 5 lábjegyzetben tud a felsorolt művekkel rokonságot megállaptani, Szent Ignác közvetlen hatásának nyomát pedig nem találja. — (17) „Hortetur potissimum ad orandum Deum, ad excutiendam conscientiam vesperi, ad Sacramenta poenitentiae et Eucharistiae frequenter ac rite obeunda; ad Missam quotidie concionem singulis diebus festis audiendam.” Ratio Studiorum, Antwerpiae 1635. 38. — (18) Vö. Paulus Segner S. J. Homo christianus in sua lege institutus, sive Discursus morales, quibus totum hominis christiani officium explicatur, quidque is fugere, quid agere debeat. Augustae Vindelicorum, 1712. — (19) Udvari ember, i. m. 39. — (20) Sz. e. 15. — (21) Sz. e. 30. — (22) Vö. Sz. e. 147. — (23) Sz. e. 119. — (24) Iz 40,6–8. — (25) I. m. 236. — (26) Jánosy Gyula: Barokk hitélet Magyarországon a jezsuiták működése nyomán a XVIII. század közepén. Pannonhalma, 1935. 16. — (27) Sz. e. 149. — (28) Jánosy, i. m. 36–37. — (29) Sz. e. 141. — (30) Sz. e. 45. — (31) Vö. Dictionnaire de Spiritualité Ascétique et Mystique. Fondé par M. Villier, F. Cavallera, J. de Guibert, S. J. Beauchesne, Paris, 1974. t. 8. col. 1025. — (32) Sz. e. 33. — (33) Sz. e. 130. — (34) Segner, i. m. Pars II. Disc. XX. n. 14. — (35) Sz. e. 138. — (36) Vö. Constitutiones Societatis Jesu. Antwerpiae 1635. 258, 287. — (37) Sz. e. 88. — (38) Vö. Dictionnaire de Spiritualité, im. t. 7, col. 431–33. — (39) Apophtegmata sacra D. Ignatii Lojola... a R. P. Gabriele Hevenesi, 1750. — (40) Az aug. 15-re szóló szakaszból: „Quis te alienorum dictorum, factorumque censorem constituit? qua tibi autoritate iudicis munus arrogas? plures nunc interpretes sunt, quam authores, plures iudices, quam rei; nisi in horum numero iudices ipsi, violatae charitatis rei censeantur.” — (41) „Egy író van ebben a korban, aki ezt s éppen ezt az ellentmondást, az élethajszka és a remete visszavonuló szemlélődése közötti antinómiát teljes erkölcsi komolysággal, mélyen, megrendítő válságként élte át — F. F.” Bíró Ferenc: Bessenyei és íróbarátai. Bp. 1976. 12. — (42) Vö. Seneca Christianus, Franckfurt, 1730. 12, 16, 18, 24 etc. — (43) Dictionnaire de Spiritualité, i. m. t. 7. 142. — (44) Uo. col. 145, 130. — (45) Vö. Zolnai Béla: A janzenizmus kutatása Közép-Európában. Kolozsvár, 1944. 64. — (46) Sz. e. 2, 5, 10, 27, 33. stb. — (47) Sz. e. 3, 4, 30, stb. — (48) Sz. e. 37, 39, 40, 46, 141. — (49) Sz. e. 32, 50, 68, 76, 78, 79, 82. — (50) Sz. e. 32, 40, 86, 118. — (51) Sz. e. 11, 30, 51, stb. — (52) Sz. e. 14, 18, 19, 47, stb. — (53) Sz. e. 6, 14, 20, 80, stb. — (54) Sz. e. 8, 11, 24, stb. — (55) Sz. e. 51, 95. — (56) 116, 118, stb. — (57) Vö. Cassianus, Nursiai Szent Benedek, Johannes Climacus, Aquinói Szent Tamás, Szent Bernát — (58) Sz. e. 46. — (59) Sz. e. 70. — (60) Bölcs ember: 1778. 1776-ban írta. Vö. Géfin, i. m. 220. — (61) Pl. Paintner, Szerdahelyi.